

СТРАТЕГІЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Досліджено процес розробки стратегії конкурентоспроможності продукції підприємств фармацевтичної галузі України, стратегії їх стійкого розвитку. Обґрунтовано стратегічні цілі, ключових проблем, законодавчого забезпечення ефективності реалізації конкурентоздатної зовнішньої політики розвитку ринку фармацевтичної продукції, яке допомогло б точніше визначити проблемні питання та запропоновано альтернативні варіанти їх вирішення.

Ключові слова: стратегія, підприємство, конкурентоспроможність, фармацевтична продукція, стійкий розвиток, GMP.

На сьогодні в Україні існує реальна проблема щодо створення та забезпечення подальшого зростання рівня конкурентоспроможності підприємств при виході на зарубіжні ринки. В міжнародному рейтингу конкурентоспроможності, що розраховується Всесвітнім економічним форумом (ВЕФ) Україна за 2013–2014 рр. в порівнянні з 2012–2013 рр. опустилася з 73-го на 84-е місце (із 148 країн світу) [16, с.2].

Проблема конкурентоспроможності носить універсальний, всесвітній характер. Нині вона зачіпає практично всі країни світу, всі підприємницькі структури, всіх товаровиробників. Розвиток фармацевтичного ринку є основою стабільності і збалансованості сфери виробництва й обігу лікарських засобів і, тим самим, одним з елементів, що забезпечують національну безпеку України, у значній мірі залежну від стану економіки країни. У сучасних умовах безпосередньої взаємодії українських і зарубіжних підприємців проблема конкурентоспроможності України і її галузей стала центральною і реальною. Зростання конкуренції на фармацевтичному ринку країни примушує багато компаній шукати принципово нові моделі розвитку, розвивати нову філософію існування у змінній системі охорони здоров'я. Зростають витрати на науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи – за відсутності упевненості в їх прибутковості, а в деяких випадках – і окупності [13, с.146].

Величезна кількість публікацій – як зарубіжних, так і українських – свідчить про проблеми, оцінки питань пов'язаних з конкурентоспромож-

ністю. Деякі аспекти досліджуваної тематики відображались у працях О.Д. Баюри, І.А. Зупанець, І.І. Мазур, А.П. Мешковського, Л.А. Педоренка, Г.М. Филюк, Г.І.Фролова, А.Шибяєва та ін.

Метою статті є визначення конкурентоспроможності продукції підприємств фармацевтичної галузі України та стратегії їх стійкого розвитку.

Необхідність у забезпеченні здоров'я та життєдіяльності населення – однієї з найважливіших соціальних функцій держави – обумовлюють особливе місце фармацевтичної галузі й необхідність використання сучасних концепцій, методів та інструментів управління в усіх її ланках для забезпечення стійкого розвитку.

На сьогодні провідною тенденцією у вітчизняній фармацевтичній галузі є стійкий розвиток фармацевтичного підприємства відповідно до вимог належної практики (GMP), що потребує належної побудови систем управління якістю.

Станом на 2013 р. в Україні 14 підприємств (21 дільниця, 83 лікарські засоби) мають сертифікати відповідності до вимог виробничої практики (GMP EC) – міжнародні стандарти та правила, які регламентують організацію виробництва й здійснюють контроль за якістю на всіх стадіях технологічного процесу. [3, с.1].

Необхідно зазначити, що міжнародна конкурентоспроможність продукції підприємства виражається здатністю підприємства виробляти та реалізовувати продукцію, цінові й нецінові якості якої більш привабливі, ніж в аналогічній продукції конкурентів на зовнішньому ринку. Процес розробки стратегії конкурентоспроможності продукції підприємства на зовнішньому ринку містить такі кроки: 1) моніторинг конкурентного середовища міжнародного ринку; 2) оцінка конкурентоспроможності підприємства, його продукції та основних конкурентів на зовнішньому ринку; 3) реалізація стратегії управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства; 4) оцінка і контроль реалізації визначеної стратегії. Серед проблем, які заважають реалізовувати конкурентні переваги підприємств можна назвати технологічну відсталість більшості вітчизняних підприємств і несприятливий бізнес-клімат в державі [8, с 115].

Розглядаючи фармацевтичний ринок, необхідно виділити шість критичних факторів, які визначають успіх компанії на ринку, що розвивається: 1) диференційований підхід до збуту продукції, адаптація портфелю продукції до місцевих потреб; 2) розуміння місцевого ринку, свого споживача та системи прийняття рішень про купівлю продукції; 3) ефектив-

на стратегія управління запасами, розроблена у відповідності до потреб місцевого ринку; 4) розробка та впровадження комерційних моделей, за допомогою яких можна підвищити рентабельність бізнесу компанії на фармацевтичних ринках, що розвиваються і скоротити період повернення інвестицій; 5) розуміння особливостей ціноутворення та визначення маржі, при якій досягається максимально можлива ринкова вартість продукції компанії; 6) управління якістю – філософія постійного вдосконалення та сертифікація за стандартами Належної виробничої практики (Good Manufacturing Practice or GMP) [14, с. 15].

Впровадження у відповідності з належною виробничою практикою GMP новітніх технологій виробництва ліків з контрольованою фармакокінетикою, пролонгованої та комбінованої дії, побудова фармацевтичної системи якості та постійне підвищення її ефективності вимагають від підприємств достатніх і відповідних ресурсів (людських, фінансових, матеріальних, приміщення та обладнання), а від фармацевтичної освіти – висококваліфікованих фахівців, які зможуть успішно працювати в умовах перехідної економіки, реального професійного й міжнародного оточення, що постійно змінюється та якісного професійного рівня підготовки спеціалістів з орієнтацією на міжнародні освітні стандарти [9, с.7].

Одним з найважливіших етапів в організації сучасного виробництва ліків є правильний вибір технологічного обладнання. Надійне, оптимально підібране устаткування багато в чому визначає якість та її конкурентоспроможність лікарських засобів, є гарантією успішного стійкого розвитку фармацевтичного підприємства в цілому. Обладнання повинне відповідати багатьом критеріям, які умовно можна поділити на дві групи – загальні вимоги і вимоги, обумовлені специфікою фармацевтичної продукції та визначені в GMP.

Впровадження належної виробничої практики GMP на підприємствах галузі посилило вимоги до конструкційних матеріалів, конструкції (дизайну) та експлуатації технологічного обладнання. Як невід'ємний елемент системи забезпечення якості обладнання є об'єктом процедур валідації і кваліфікації [6, с.59]. Кваліфікація обладнання є першим етапом валідації процесу. Результатом процедур кваліфікації має бути підтвердження, що обладнання функціонуватиме стабільно в режимах, що визначені технологічним процесом (включаючи граничні), та не внесе додаткових включень від деталей і вузлів, що стикаються з лікарським засобом або вихідною сировиною.

Процедури валідації передбачають процес "документованого підтвердження досягнення розумної міри упевненості в тому, що виробничий процес, обладнання, що використовується, аналітичні методики, виробничі системи відповідають діючим принципам GMP і виконують своє функціональне призначення, тобто їх використання дійсно дає очікувані результати" [6, с.61]. Успішно проведена валідація виробничого процесу є документованою гарантією якості продукції. Процедури кваліфікації і валідації застосовуються до критичного технологічного і допоміжного обладнання, оскільки від його функціонування значною мірою залежать кількісні та якісні результати процесу.

З появою нових підходів до забезпечення якості (фармацевтична система якості, аналіз і управління ризиками, моніторинг функціональних характеристик процесу та якості продукції) спектр вимог до технологічного обладнання значно розширився [7, с.8]. Посилення вимог до апаратурного оформлення технологічного процесу сприяли появі на ринку інноваційного технологічного обладнання, яке забезпечує мінімізацію ризиків забруднення продукції, автоматизацію та управління технологічним процесом, контроль за виробництвом лікарських засобів в режимі реального часу.

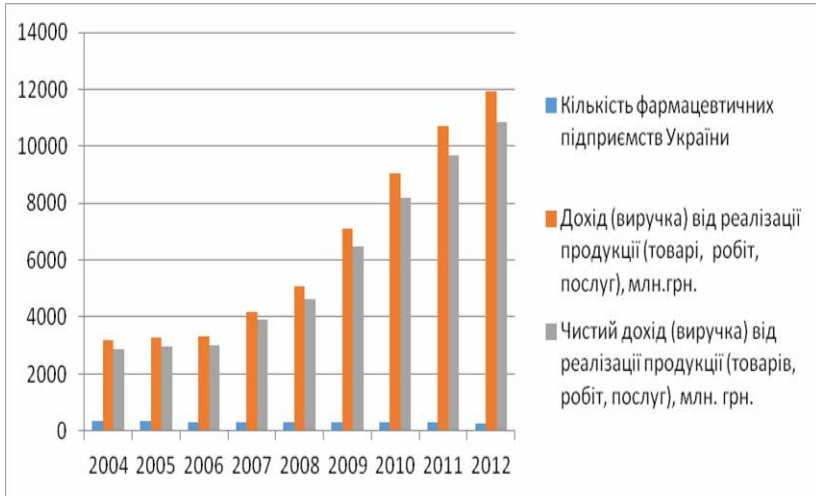
На сучасному етапі розвитку фармацевтичний ринок України є другим за обсягами серед країн СНД після Росії (за підсумками 2012 року Україна займала 12–14% ринку СНД) [12, с.3]. Український ринок включає виробництво лікарських засобів і виробів медичного призначення, оптовий і роздрібний продаж продукції через аптечні мережі, спеціалізоване зберігання, дистрибуцію, експорт та імпорт продукції.

За даними Державної статистики України, за результатами 2012 року фармацевтична промисловість України, КВЕД 21.00 (КВЕД 21.10 виробництво основних фармацевтичних продуктів та КВЕД 21.20 виробництво фармацевтичних препаратів і матеріалів) здійснюють 272 підприємства. В порівнянні до рівня 2011 року кількість виробників фармацевтичної промисловості за даними ЄДРПОУ зменшилось на 12,6% або на 31 підприємство, а в порівнянні до 2004 року зменшено на 25,9% або на 95 підприємств фармацевтичного виробництва (рис. 1).

Протягом 2004–2012 років українські підприємства-виробники фармацевтичної продукції поступово продовжували нарощувати обсяги доходу (виручки) від реалізації (товарів, робіт послуг). За результатами 2012 року дохід (виручка) від реалізації (товарів, робіт послуг) виробни-

Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2014. – №1 (28)

ками фармацевтичної продукції склав 11912,2 млн. грн., до рівня 2011 року виробництво збільшилось на 11,0% або на 1183,4 млн. грн. В порівнянні до рівня 2004 року він зріс в 3,7 раз або на 8720,7 млн. грн.

Рис. 1. Динаміка доходу (виручки) від реалізації продукції та кількість підприємств фармацевтичної промисловості України

Дослідження нами здійснюється на 24 підприємствах фармацевтичної галузі України. Найбільшими досліджуваними виробниками фармацевтичної продукції є: ПАТ "Фармак", Корпорації "Артеріум" ("Київмедпрепарат", "Галичфарм"), ПАТ "Фармацевтична фірма "Дарниця", ПАТ "Науково – виробничий центр "Борщагівський хіміко-фармацевтичний завод", ТзОВ "Фармацевтична компанія "Здоров'я" тощо. На частку п'яти основних компаній-виробників припадає більше 50% виробленої у країні продукції.

За даними Євростату, фармацевтична промисловість є безперечним лідером серед інших високотехнологічних галузей у світі за показником створення валової доданої вартості на одну зайняту особу. Крім того, на фармацевтичне виробництво припадає близько 19 % усіх витрат на НДДКР у світі [15, с.2].

Створення інноваційних продуктів у фармацевтичній промисловості є довготривалим та ризиковим процесом, який вимагає значних інвестицій на всіх етапах розвитку нового продукту. Так, виходу на ринок од-

ного інноваційного фармацевтичного продукту передують 12–13 років досліджень та розробок, а вартість розробки однієї хімічної або біологічної субстанції становить близько 1 млрд євро. Крім того, лише 1–2 з 10 тисяч субстанцій, синтезованих у лабораторіях, успішно проходять усі стадії випробувань та виходять на фармацевтичний ринок у вигляді готових фармацевтичних препаратів [2, с.79].

В Україні виробництво високотехнологічної фармацевтичної продукції не розвинуте, потреби в оригінальних лікарських засобах забезпечуються переважно за рахунок імпорту. У загальній кількості зареєстрованих у "Державному реєстрі лікарських засобів України" звичайних лікарських засобів (ЛЗ) вітчизняні становлять лише 27,3 % [2, с.81].

Більшість препаратів на фармацевтичному ринку України є генеричними – їхня частка становить понад 70 %, тоді як у США – 12 %, Японії – 30 %, Німеччині – 35 %, Франції – 50 % [17, с.3].

Генерик (дженерик) – це непатентований лікарський препарат, що є відтворенням оригінального препарату, на діючу речовину якого витік термін патентного захисту. Може відрізнитися від оригінального препарату за складом допоміжних речовин. Необхідна вимога для їх продажу – доведена фармацевтична, біологічна і терапевтична еквівалентність вихідному препарату [5, с.91].

Аналіз показників динаміки зовнішньої торгівлі України продукцією фармацевтичної галузі свідчить про випереджаюче зростання імпорту і нарощування від'ємного сальдо (табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка зовнішньої торгівлі України
продукцією фармацевтичної промисловості, млн. дол. США [4]**

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Експорт	66,3	82,2	92,5	129,4	151,1	150,0	198,5	195,1	243,6
Імпорт	745,5	1043,9	1384,9	1931,3	2433,3	2130,3	2445,8	2879,4	3307,9
Сальдо	-679,2	-961,7	-1292,4	-1801,9	-2282,2	-1980,3	-2247,3	-2683,7	-3064,3

У 2012 році український фармацевтичний ринок залишався імпортозалежним. Протягом 2012 року спостерігалось збільшення обсягів імпорту фармацевтичної продукції в Україну, що пов'язано з відновленням активності основних компаній-дистриб'юторів, стабілізацією валютних курсів та деяким збільшенням попиту на лікарські засоби з більшою до-

даною вартістю. Основними імпортерами залишаються такі країни, як: Германія, Індія, Франція, Угорщина, Італія, Словенія та інші країни.

За даними Державної служби статистики України, за результатами 2012 року імпорт фармацевтичної продукції в Україну становив близько 3307,9 млн. дол. США, що на 14,2% перевищує результат 2011 року. В порівнянні до рівня 2004 року зріс в 4,4 рази або на 2562,4 млн. дол. США. На ТОП-10 країн, які поставляють фармацевтичну продукцію в Україну, припадало близько 70% всього імпорту (у натуральному та грошовому вимірах).

За підсумками 2012 року дистриб'юторами, які стабільно утримують ринкові позиції з імпорту фармацевтичної продукції в Україну, були наступні підприємства: ТОВ "БадМ", ТОВ СП "Оптіма-Фарм" Лтд, ПАТ "Альба Україна", ТОВ "Фра-М", ТОВ "Вента ЛТД" та інші компанії (на 10 найбільших імпортерів - близько 90% загального обсягу імпорту). Основними іноземними компаніями-виробниками, продукція яких представлена на українському ринку залишаються: "Berlin-Chemie/Menarini Group" (Німеччина), "KRKA" (Словенія), "Sanofi-aventis" (Франція) "Gedeon Richter" (Угорщина), "Sandoz" (Швейцарія) та інші.

Протягом останніх років українські підприємства-виробники фармацевтичної продукції поступово продовжували нарощувати обсяги експортних поставок. Так, за підсумками 2012 року експорт готових лікарських засобів вітчизняного виробництва склав 243 млн. дол. США (+24,8% у порівнянні з 2011 роком), а до рівня 2004 року збільшився в 3,7 раз (177,3 млн. дол. США) [4].

Географія експортних поставок традиційно представлена насамперед країнами СНД (Узбекистан, Росія, Казахстан, Білорусь, Азербайджан). Концентрація експорту фармацевтичної продукції українського виробництва до країн СНД пов'язана з дією жорсткої системи контролю якості продукції на європейських ринках, а також з необхідністю наявності у виробників відповідних GMP сертифікатів. Найбільшими українськими виробниками, які експортують свою продукцію є: ПАТ "Фармак", Корпорація "Артеріум", Корпорація "Здоров'я", ПАТ НВЦ "Борщагівський хіміко-фармацевтичний завод", Фармацевтична компанія "Дарниця" та інші виробники.

У структурі імпорту фармацевтичної продукції у 2012 р. вагому частку становили високотехнологічні препарати – кров, сироватки імунні та фракції крові, препарати на основі антибіотиків, гормональні препарати.

Найважливішим напрямом розвитку вітчизняної фармацевтичної галузі вбачається налагодження власних високотехнологічних виробництв – сироваток та вакцин, антибіотиків, гормонів, а також препаратів на їхній основі (рис.2).

Рис.2. Динаміка виробництва лікарських засобів фармацевтичної промисловості України

Дані по виробництву лікарських засобів фармацевтичними підприємствами України за 2004–2012 роки засвідчують, що препаратів лікарських на основі антибіотиків вироблено в 2012 році 983,8 тонн. З 2006 року виробництво цього препарату зростає. Зменшено виробництво в порівнянні з 2011 роком препаратів лікарських на основі гормонів на 11,6 тонн (-10,5%), сироватки імунні та інші фракції крові – 7,2 тонн (-30,%), препаратів контрастних для рентгенівських досліджень, реактиви діагностичні і інше на 2,7 тонни (-7,5%).

Фінансовий результат фармацевтичних підприємств України від звичайної діяльності до оподаткування (сальдо), в 2012 році склав 1144,8 млн. грн. в порівнянні з 2011 роком фінансовий результат зріс в 30,7%, а в 2011 році в порівнянні з 2010 роком зменшився на 3,7%. Фармацевтичні підприємства одержали за 2012 рік 1193,3 млн. грн. прибутків та 48,5 млн. грн. збитків. Сума прибутку в 2012 році в порівнянні з 2004 роком збільшилась в 5,9 раз. На збиткові підприємства, яких серед звітих одиниць 35,3%, припало 48,5 млн.грн. збитків (рис.3) [11].

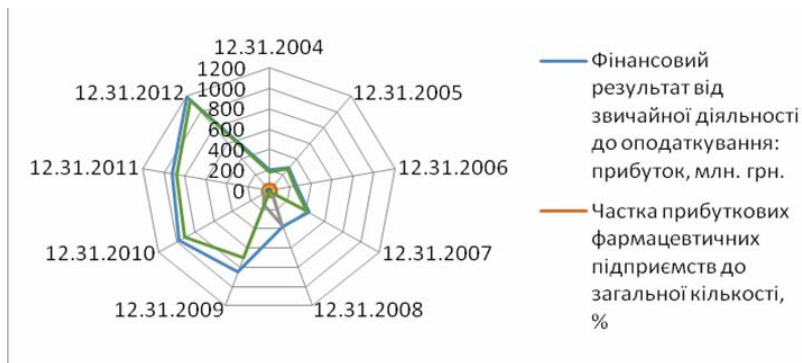
Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2014. – №1 (28)

Рівень рентабельності фармацевтичних підприємств України за 2012 рік склав 13,8 % в порівнянні до 2004 року зріс в 1,5 раз, однак в 2009 році він складав – 15,8% та в 2010 році – 14,9%.

Проведений аналіз основних показників конкурентоспроможності продукції фармацевтичними підприємствами України вказує на їх неоднозначність та різні тенденції, але в той же час можна стверджувати про наявні перспективи та стійкий розвиток досліджуваних видів діяльності.

З основних тенденцій стійкого розвитку фармацевтичного ринку України необхідно також відзначити збільшення українськими підприємствами частки у структурі виробництва лікарських засобів, які відносяться до групи препаратів з більшою доданою вартістю (у т.ч. препарати-дженерики), що було зумовлено частковим переміщенням попиту України у середній та високий цінові сегменти, що у свою чергу сприяло зростанню середньозваженої вартості однієї упаковки лікарських засобів у 2012 році.

Крім того, у рамках поетапної модернізації українські компанії впроваджують сертифікацію виробничих потужностей у відповідності до стандартів Виробничої практики GMP ЄС. На нашу думку, з однієї сторони наявність GMP сертифікатів підвищує конкурентоспроможність лікарських засобів та фактично є допуском української фармацевтичної продукції на більш розвинені ринки, з іншого боку, модернізація виробництва за вимогами даних директив потребує здійснення значних капіталовкладень, що суттєво обмежує обсяг вільних грошових потоків підприємств. Крім того, це призводить до збільшення собівартості і, як наслідок, росту цін на продукцію, що експортується.

Рис. 2. Динаміка фінансових результатів та рентабельності фармацевтичної промисловості України

Підвищенню конкурентоспроможності українських фармацевтичних компаній перешкоджають численні проблеми, серед яких недостатній рівень науково-технічного забезпечення фармацевтичного виробництва, неефективність контролю у сфері запобігання ввезенню та поширенню на території України фальсифікованих лікарських засобів, недостатність фінансування державних програм розвитку фармацевтичного ринку, високий рівень інфляції, високі відсоткові ставки за кредитами, зростання тарифів на енергоносії, незначна частка фармацевтичних підприємств в Україні, сертифікованих на відповідність європейським стандартам належного виробництва (GMP), недостатнє фінансування модернізаційних заходів у фармацевтичній галузі, відсутність ефективного співробітництва між державою, бізнесом та наукою у сфері створення повних технологічних циклів виробництва фармацевтичної продукції.

Основною місією стійкого розвитку підприємств фармацевтичної галузі України повинні бути: підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств; забезпечення прискореного зростання виробництва на основі досягнень науково-технічного прогресу й інтеграції у світове господарство; створення сприятливих умов для залучення інвестицій в українську фармацевтичну промисловість для розвитку перспективних високорентабельних виробництв, вдосконалення законодавчої і нормативної бази; розвиток активних форм промислової політики, вдосконалення системи державних закупівель і замовлень.

Підвищенню конкурентоспроможності продукції фармацевтичних підприємств України сприятимуть такі системні рішення, що мають прийматися на державному рівні у сфері розвитку фармацевтичного ринку: обмеження свободи формування цін на фармацевтичну продукцію; ступінь конкурентоспроможності на ринку, який має підвищуватися за рахунок: монополізації галузі; правового регулювання (антимонопольного законодавства); зміни форм власності, в тому числі шляхом приватизації; стимулювання створення нових суб'єктів ринку шляхом застосування відповідної фінансової політики; кількісні фінансові показники, які мають сприяти укріпленню економічної рівноваги, зростанню виробництва фармацевтичної продукції, поживленню інвестиційного попиту; загальносистемні принципи обігу фармацевтичної продукції, що засновані на відповідних нормативних актах.

Література:

1. "Державний реєстр лікарських засобів України". Дані станом на травень 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.drhz.kiev.ua>
2. Зупанець І. А., Старченко М. Г., Добрава В. Є Розробка моделі організації клінічних випробувань генеричних лікарських засобів / Запорозький медичинський журнал. – 2011. – том 13, – С. 78–84. № 4. Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/portal/chem_biol/zmzh/2011_4/zupanez.pdf
3. За матеріалами www.diklz.gov.ua [Електронний ресурс]
4. Збірник Держстату України "Зовнішня торгівля України" за 2012 рік, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
5. Мешковский А. П. Место дженериков в лекарственном обеспечении / А. П. Мешковский // Фарматека. – 2003. – № 3. – С. 89–93.
6. Настанова. Лікарські засоби. Належна виробнича практика: СТ-Н МОЗУ 42-4.0:2011. – Офіц. вид. – К.: М-во охорони здоров'я України, 2011. – 289 с. – (Нормативний документ МОЗ України. Настанова).
7. Настанова. Лікарські засоби. Фармацевтична система якості (ICH Q10): СТ-Н МОЗУ 42-4.3:2011. – Офіц. вид. – К.: М-во охорони здоров'я України, 2011. – 30 с. – (Нормативний документ МОЗ України).
8. Педоренко Л.А., Римарева Л.М. Управління конкурентоспроможністю українських підприємств при виході на зовнішні ринки [Електронний ресурс] / Педоренко Л.А., Римарева Л.М. // Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/11_EISN_2010/Economics/64402.doc.htm
9. Про затвердження Концепції розвитку фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я України на 2011–2020 роки: МОЗ України, 2010. – №769 (Нормативний документ МОЗ України. Наказ).
10. Річна інформація [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://smida.gov.ua/db/emitent/escrin/year/showform/7/1679>
11. Статистичний щорічник України за 2012 рік, [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
12. Фармацевтичний ринок України за 2012 рік [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.credit-rating.ua/img/st_img/AS/2013/04.06.2013/Pharma_Ukr_2012.pdf
13. Фролова Г.І. Конкурентоспроможність підприємств фармацевтичної галузі України / Г.І. Фролова, В.Ю. Фролова // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2012. – № 1 (17). – С. 146–152. bumb.edu.ua/category/number/1172012/
14. Шибаета А. Новый мировой порядок на фармацевтическом рынке [Електронний ресурс] / Шибаета А. // Еженедельник АПТЕКА – 2009 – №49 (720) – С. 15. – Режим доступу до журн.: <http://www.apteka.ua/article/16320>
15. Eurostat.ec.europa Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/publications/recently_published

16. The Global Competitiveness Report 2013–2014, p.46 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2013-14.pdf.

17. The Pharmaceutical Industry in Figures, Key data, 2011 update. The European Federation of Pharmaceutical Industries and Associations. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.efpia.eu/content/default.asp?PageID=559&DocID=11586>

References:

1. "Derzhavnyy reyestr likars'kykh zasobiv Ukrainy". Dani stanom na traven' 2012 r. [Elektronnyy resurs]. -Rezhym dostupu: <http://www.driz.kiev.ua>

2. Zupanets' I. A., Starchenko M. H., Dobrova V. Ye Rozrobka modeli orhanizatsiyi klinichnykh vyprobuvan' henerychnykh likars'kykh zasobiv / Zaporozhskyy medytsynskyy zhurnal. – 2011. – tom 13, . – S. 78–84. № 4. Rezhym dostupu: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/zmzh/2011_4/zupanez.pdf

3. Za materialamy www.diklz.gov.ua [Elektronnyy resurs]

4. Zbirnyk Derzhstatu Ukrainy "Zovnishnya torhivlya Ukrainy" za 2012 rik, [Elektronnyy resurs]. - Rezhym dostupu: www.ukrstat.gov.ua

5. Meshkovskyy A. P. Mesto dzhenerikov v lekarstvennom obespecheny / A. P. Meshkovskyy // Farmateka. – 2003. – № 3. – S. 89–93.

6. Nastanova. Likars'ki zasoby. Nalezhna vyrobnycha praktyka: ST-N MOZU 42-4.0:2011. – Ofits. vyd. – K.: M-vo okhorony zdorov'ya Ukrainy, 2011. – 289 s. – (Normatyvnyy dokument MOZ Ukrainy. Nastanova).

7. Nastanova. Likars'ki zasoby. Farmatsevtichna systema yakosti (ICH Q10): ST-N MOZU 42-4.3:2011. – Ofits. vyd. – K. : M-vo okhorony zdorov'ya Ukrainy, 2011. – 30 s. – (Normatyvnyy dokument MOZ Ukrainy).

8. Pedorenko L.A., Rymareva L.M. Upravlinnya konkurentospromozhnistyu ukrayins'kykh pidpryemstv pry vykhodi na zovnishni rynky [Elektronnyy resurs] / Pedorenko L.A., Rymareva L.M. // Vinnyts'kyy torhovel'no-ekonomichnyy instytut KNTEU – Rezhym dostupu: http://www.rusnauka.com/11_EISN_2010/Economics/64402.doc.htm

9. Pro zatverdzhennya Kontseptsiyi rozvytku farmatsevtichnoho sektoru haluzi okhorony zdorov'ya Ukrainy na 2011-2020 roky: MOZ Ukrainy, 2010. – №769 (Normatyvnyy dokument MOZ Ukrainy. Nakaz).

10. Richna informatsiya [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: <http://smida.gov.ua/db/emitent/escrin/year/showform/7/1679>

11. Statystychnyy shchorichnyk Ukrainy zo 2012 rik, [Elektronnyy resurs]. - Rezhym dostupu: www.ukrstat.gov.ua

12. Farmatsevtichnyy rynek Ukrainy za 2012 rik [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: http://www.credit-rating.ua/img/st_img/AS/2013/04.06.2013/Pharma_Ukr_2012.pdf

13. Frolova H.I. Konkurentospromozhnist' pidpryemstv farmatsevtichnoyi haluzi Ukrainy / H.I. Frolova, V.Yu. Frolova // Visnyk Berdyans'koho universytetu

Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2014. – №1 (28)

menedzhmentu i biznesu. – 2012. – № 1 (17). – S. 146–152.
bumib.edu.ua/category/nomeri.../1172012?

14. Shybaeva A. Novyyu mirovoyu poriyadok na farmatsevticheskom gынке [Elektronnyy resurs] / Shybaeva A. // Ezhenedel'nyk APTEKA – 2009 – №49 (720) – S. 15. – Rezhym dostupu do zhurn.: <http://www.apteka.ua/article/16320>

15. Eurostat.ec.europa Rezhym dostupu: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/publications/recently_published

16. The Global Competitiveness Report 2013–2014, r.46 [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2013-14.pdf.

17. The Pharmaceutical Industry in Figures, Key data, 2011 update. The European Federation of Pharmaceutical Industries and Associations. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.efpia.eu/content/default.asp?PageID=559&DocID=11586>

Надійшла до редколегії 27.02.14

**Бердар М.М., канд. экон. наук, доц.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко**

СТРАТЕГИИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРОДУКЦИИ ПРЕДПРИЯТИЙ ФАРМАЦЕВТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ УКРАИНЫ

Исследовано процесс разработки стратегии конкурентоспособности продукции предприятий фармацевтической отрасли Украины, стратегии, их устойчивого развития. Обоснованно стратегические цели, ключевых проблем, законодательного обеспечения эффективности реализации конкурентоспособной внешней политики развития рынка фармацевтической продукции, которое помогло бы точнее определить проблемные вопросы и предложены альтернативные варианты их решения.

Ключевые слова: стратегия, предприятие, конкурентоспособность, фармацевтическая продукция, устойчивое развитие, GMP.

**Berdar M., Ph.D., Associate Prof.,
Taras Shevchenko National University of Kyiv**

STRATEGIES COMPETITIVENESS PRODUCTS ENTERPRISES PHARMACEUTICAL INDUSTRY UKRAINE

Investigational development of strategy of competitiveness of products of enterprises of pharmaceutical industry of Ukraine, strategy, process them steady development. Grounded strategic aims, key problems, legislative providing of efficiency of realization of competitive foreign policy of market of pharmaceutical products development, which would help more precisely to define problem questions and the alternative variants of their decision are offered.

Keywords: strategy, enterprise, competitiveness, pharmaceutical products, steady development, GMP.